

ÚSTAV PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

Borovanského 2220/11 • 155 00 Praha 5

Zapsaný jako vědecká instituce v rejstříku obecně prospěšných společností vedeném

Městským soudem v Praze v oddíle O 358, IČ: 27200248

www.ustavprava.cz • telefon: +420 604 169 198 • e-mail: podatelna@ustavprava.cz

---

Studie

Ústavu práva a právní vědy

PF/upav/2006/02

Právní nález ve věci

**System ochrany lidských práv podle Evropské úmluvy o ochraně
lidských práv a základních svobod**

Mgr. et Bc. Patrik Frk:
**SYSTÉM OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV PODLE EVROPSKÉ ÚMLUVY O OCHRANĚ
LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD**

---

1. Úvod

Pokud budeme v dalším textu hovořit o systému ochrany lidských práv podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹ (dále též jen Úmluva), je nejprve vhodné zmínit institucionální rámec, z něhož tato Úmluva vzešla. V úvodních částech se tedy zmíníme o Radě Evropy, což je iniciátor Úmluvy, její historii, současných trendech a jejích orgánech, přičemž zde se zaměříme zejména na vztah těchto orgánů k Úmluvě, resp. k ochraně lidských práv jako takových. Dále zmíníme jednotlivá práva a svobody, která jsou Úmluvou chráněna, a konečně uvedeme způsob jejich ochrany, zejména Evropským soudem pro lidská práva.

2. Rada Evropy

Když v roce 1946, ve svém curyšském projevu, načrtl Winston Churchill vizi tzv. Spojených států evropských, navrhl jako první krok k realizaci této myšlenky ustavení Rady Evropy. Již tři roky poté (5. května 1949) byla deseti státy² signována ustavující dohoda Rady Evropy se sídlem ve Štrasburku. Tři měsíce poté zahájil zástupce Francie (tehdy hostitelské země) Robert Schuman první zasedání Výboru ministrů.³ Postupem doby se Rada Evropy samozřejmě měnila, avšak nejvýznamnější změna nastala po roce 1989, kdy počet jejích členů prudce vzrostl ze 23 na 43 zemí, čímž se Rada Evropy stala vůbec první celoevropskou organizací⁴.

Rozšiřování Rady Evropy vedlo k významným změnám. *Rada Evropy rozšířila svůj dialog s volenými zástupci národních a místních orgánů v evropských zemích a politickou diskusi s nečlenskými státy, včetně neevropských zemí se statutem pozorovatele (Japonsko, Kanada, Mexiko, USA a Vatikán). Posílila spolupráci s dalšími evropskými organizacemi, zejména s Evropskou unií a s Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (Organisation for Security and Co-operation in Europe - OSCE).*⁵

Na evropskou integraci reagovala Rada Evropy podporou ochrany lidských práv, kdy významnou úlohu sehrává zejména Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách.⁶ Rada Evropy nejen požadovala dodržování Úmluvy, ale též *žádala pro vstup některých východoevropských států, aby v určité lhůtě plnily úkoly týkající se této problematiky.*⁷

3. Orgány Rady Evropy

---

¹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., ve znění pozdějších změn a doplňků.

² Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Švédsko a Velká Británie.

³ <http://www.coe.int/cz/Genleaflet.asp?L=CZ>

⁴ <http://www.coe.int/cz/SGBrochure.asp?L=CZ>

⁵ <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

⁶ Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha 2001, s. 31, marg. 131, 132

⁷ tamtéž, s. 159, marg. 830

Nejvýznamnějšími orgány Rady Evropy jsou *Výbor ministrů*, *Parlamentní shromáždění*, *Generální tajemník* a *Kongres místních a regionálních orgánů Evropy* (CLRAE – Congress of Local and Regional Authorities of Europe). *Těmto orgánům pomáhá v jejich práci Sekretariát, v němž pracuje asi 1 300 zaměstnanců. Sekretariát užívá dva oficiální jazyky, angličtinu a francouzštinu, a jeho rozpočet dosahuje přibližně 169 000 000 euro (2002).*⁸ Ve vztahu k ochraně lidských práv lze zmínit ještě dvě významné instituce. Tou první je *Evropský soud pro lidská práva*, tou druhou pak *Komisař pro lidská práva*. V této kapitole se zmíníme o všech výše uvedených orgánech vyjma Evropského soudu pro lidská práva, kterému budeme věnovat samostatnou kapitolu v závěru tohoto textu.

3.1. Výbor ministrů

Výbor ministrů je rozhodovacím orgánem Rady Evropy, který se skládá z ministrů zahraničních věcí všech členských států nebo jejich stálých zástupců ve Štrasburku. Jako exekutivní orgán Rady Evropy rozhoduje o její činnosti a určuje opatření, která budou přijata na základě doporučení Parlamentního shromáždění a Kongresu místních a regionálních orgánů Evropy, případně na základě návrhů různých mezivládních výborů či různých konferencí rezortních ministrů. Významnost Výboru je dána také tím, že schvaluje nejen program činnosti Rady Evropy, ale zejména její rozpočet.

Co se týká forem rozhodování Výboru ministrů, tato se předkládají vládám členských států jako doporučení, případně jako Evropské úmluvy či dohody⁹, jenž se stanou závaznými pro členské státy, které je ratifikují. Výbor ministrů též přijímá deklarace a rezoluce, které se dotýkající aktuálních politických otázek.

Významnou úlohu sehrává Výbor jako dohlizitel v případech, kdy dojde k závažnému porušení závazků ze strany členského státu. Důležitým nástrojem je zde sankční pravomoc Výboru, který může (v případech závažného porušení závazků) pozastavit právo členského státu na zastoupení v Radě Evropy, případně vyzvat tento stát k odstoupení. Nejpřísnější sankcí, kterou může Výbor vůči státu, který zvláště závažně porušil závazky, jež mu plynou z členství v Radě Evropy, je rozhodnutí Výboru o ukončení členství takového státu v Radě Evropy.

Výbor ministrů však nejen kontroluje, ale též zajišťuje, aby členské státy jimi ratifikované úmluvy a dohody naplňovaly. Tato výrazná pravomoc je klíčová především v případech dokumentů, které se týkají lidských práv. A právě při odpovědnosti Výboru ministrů za naplňování Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách se odráží důležitost tohoto významného dokumentu v rámci systému ochrany lidských práv v Evropě. Zmínit lze též dohlížení na výkon rozsudků Evropského soudu pro lidská práva členskými státy, kdy Výbor ministrů hraje základní roli při podpoře tohoto bezprecedentního systému.¹⁰

3.2. Parlamentní shromáždění

Parlamentní shromáždění, jako reprezentant hlavních politických směrů v členských státech, je (společně s již zmíněným Výborem ministrů) jedním ze dvou hlavních statutárních orgánů Rady Evropy. V Parlamentním shromáždění Rady Evropy je zastoupeno více než 40 národních parlamentů, což z něho činí celoevropské shromáždění s nejšířší

---

⁸ <http://www.coe.int/cz/Genleaflet.asp?L=CZ>

⁹ Úmluv bylo přijato téměř 180 a týkají se zejména lidských práv, oblastí podporujících a posilujících demokratickou, sociální a kulturní soudržnost Rady Evropy.

- viz <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

¹⁰ <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

základnou. V současné době jej tvoří 572 poslanců (286 členů a 286 náhradníků), kteří jsou voleni nebo určováni svými národními parlamenty, přičemž počet míst přidělených dané zemi vychází z počtu obyvatel. Řádná zasedání Parlamentního shromáždění, která se konají v Paláci Evropy ve Štrasburku, jsou rozdělena každý rok do čtyř částí trvajících vždy jeden týden.¹¹

Parlamentní shromáždění ze svých členů volí předsedu, obvykle na tři po sobě jdoucí roční období a místopředsedy, kterých je v současnosti 19. Ohledně orgánů shromáždění lze uvést především tyto tři: *byro* (tvořeno z předsedů a místopředsedů Parlamentního shromáždění a předsedů pěti politických skupin), *stálý výbor* (zastupuje Parlamentní shromáždění v období mezi zasedáními) a *specializované orgány* (specializovaných výborů¹² je v současné době celkem 14 a jejich zasedání mají svou vlastní periodicitu). Významnou úlohu ve fungování Parlamentního shromáždění sehraávají též předsedové výborů a politických skupin, předsedové národních delegací, a to vše na základě poměrného zastoupení členských států.¹³

Parlamentní shromáždění sehrává také důležitou úlohu při obsazování funkcí, a to nejen v rámci Rady Evropy, ale též v institucích Radou Evropy zřizovaných. Shromáždění předně volí generálního tajemníka a zástupce generálního tajemníka Rady Evropy. Co se týká ostatních institucí zřízených k ochraně lidských práv, shromáždění volí soudce Evropského soudu pro lidská práva a Komisaře pro lidská práva.

3.3. Generální tajemník¹⁴

Funkci Generálního tajemníka lze charakterizovat jedním slovem – odpovědnost. Generální tajemník je odpovědný za strategii programové náplně Rady Evropy a za její rozpočet, přičemž dohlíží na každodenní řízení této organizace a jejího Sekretariátu. Generální tajemník též sestavuje na základě návrhů priorit mezivládní pracovní program, který je každoročně schvalován Výborem ministrů. A opět je nutné uvést, že *za plnění tohoto programu je odpovědný generální tajemník za asistence Sekretariátu. Generální tajemník též navštěvuje mnoho hlavních měst členských států Rady Evropy, aby apeloval na politickou úlohu klíčových členů vlád a parlamentů a podtrhl význam práce, kterou Rada Evropy vykonává pro zajištění respektu k lidským právům, demokracii a prvenství práva ve Velké Evropě.*¹⁵

K významným aktivitám současného Generálního tajemníka lze jistě zařadit jeho *sedmibodový plán činnosti na období 2001-2005*¹⁶ jakožto součást velké kampaně na podporu vize Velké Evropy založené na klíčových hodnotách demokracie, prvenství práva a dodržování lidských práv. Tento plán činnosti je výzvou k budování plně demokratické, mírové a stabilní Evropy.¹⁷ Bez významu nejsou ani pravomoci, resp. práva a povinnosti vyplývající pro Generálního tajemníka z Úmluvy o lidských právech a základních svobodách, o těchto se však zmíníme až v následujících pasážích.

¹¹ <http://mezinarodni.juristic.cz/75521>

¹² V několika výborech jsou zastoupeny nevládní organizace se statutem pozorovatele, které významně přispívají práci shromáždění, viz: <http://mezinarodni.juristic.cz/75521>.

¹³ tamtéž

¹⁴ Současný Generální tajemník Rakušan Walter Schwimmer byl zvolen Parlamentním shromážděním v roce 1999 na pětileté období, zdroj: tamtéž

¹⁵ <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

¹⁶ Hlavní body programu jsou: 1. podpora demokratických zásad posilováním politického významu Rady Evropy; 2. budování Evropy, ve které budou sdíleny hodnoty lidských práv; 3. rozvoj demokratických standardů a zajištění jejich dodržování členskými státy; 4. odezva na očekávání evropských občanů podporou projektů na místní úrovni; 5. hodnocení výsledků projektů a akcí, zlepšení jejich účinnosti; 6. posilování užších kontaktů s Evropskou unií, OSCE a OSN; 7. intenzivnější politická spolupráce se státy se statutem pozorovatele.

¹⁷ <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

3.4. Kongres místních a regionálních orgánů Evropy (CLRAE)

Přesto, že Rada Evropy klade prvořadou důležitost na demokracii místní a regionální úrovně, zmíníme se o CLRAE pouze krátce. Rada Evropy učinila první krok k podpoře místní a regionální demokracie již v roce 1957 ustavením tzv. *Stálé konference místních a regionálních orgánů Evropy*. Tuto původní strukturu nahradil v roce 1994 *Kongres místních a regionálních orgánů Evropy* (Congress of Local and Regional Authorities of Europe - CLRAE), který byl konstituován jako poradní orgán, jenž pomáhá novým členským zemím s praktickými otázkami při budování účinné samosprávy na místní a regionální úrovni.¹⁸

3. 5. Komisař pro lidská práva¹⁹

Post Komisaře pro lidská práva byl zřízen v roce 1999²⁰ především jako podpůrný a preventivní orgán, který je zodpovědný za *podporu výchovy a vzdělávání, šíření poznatků o lidských právech a jejich dodržování v členských státech a za zajištění úplného a účinného dodržování dokumentů Rady Evropy, jako jsou úmluvy, doporučení a rezoluce přijaté Výborem ministrů*. Komisař nedisponuje pravomocemi, poskytuje však konzultace a informace o ochraně lidských práv a o zabránění jejich porušování. Komisař vykonává též různé funkce, které jsou mu stanovené Evropským soudem pro lidská práva a dalšími orgány, při spolupráci s *orgány Rady Evropy může komisař v případě potřeby předložit Výboru ministrů a Parlamentnímu shromáždění zprávu, doporučení či stanovisko ke specifickému případu*. Komisař spolupracuje také s *ostatními mezinárodními institucemi, zabývajícími se podporou a ochranou lidských práv a jedná v souladu s relevantními informacemi z vlád, národních parlamentů, od národních ombudsmanů či podobných institucí, jednotlivců a organizací*.

4. Evropská úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod

Jak je zřejmé z uvozujících ustanovení Úmluvy, tato byla Radou Evropy, resp. jejími členy, uzavřena se zřetelem k Všeobecné deklaraci lidských práv, jenž byla vyhlášena Valným shromážděním OSN 10. prosince 1948, a směřuje (Úmluva) k zabezpečení všeobecného a účinného uznávání a dodržování práv v ní vyhlášených. Nutno podotknout, že *Deklaraci je třeba připisovat význam potud, pokud popisuje široký rámec, uvnitř kterého se orgány OSN smí zabývat otázkami lidských práv, aniž by se vystavovaly výtce, že se vměšují do vnitřních záležitostí dotčeného státu*.²¹ Deklarace má spíše charakter programový, není právně závazná²².

Samotná Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (ETS č. 5) byla podepsána v Římě 4. listopadu 1950 a vstoupila v platnost v roce 1953. Rada Evropy v uvozujících ustanovení Úmluvy dále konstatuje, že právě ochrana a rozvoj lidských práv a svobod je jedním ze způsobů uskutečňování dosažení větší jednoty mezi jejími členy.

---

¹⁸ tamtéž

¹⁹ Veškeré citace a informace v této subkapitole viz - <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

²⁰ Jako první zastává tuto funkci Alvaro Gil-Robles (Španělsko), zvolený Parlamentním shromážděním v září 1999.

²¹ Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha 2001, s. 287, marg. 1585

²² tamtéž, str. 286, marg. 1585, z tohoto zdroje lze k Deklaraci ještě podotknout, že tato byla upřesněna dvěma pakty, které nabyly účinnosti v roce 1976, a to Pakt o občanských a politických právech a Pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, tyto pakty nejen upřesňují práva proklamovaná Deklarací, státy se navíc zavazují zaručovat tato práva vnitrostátně a zpravovat o tom orgány OSN.

Členové Rady Evropy se na Úmluvě dohodly v hluboké víře v základní hodnoty, které jsou základem spravedlnosti a míru ve světě, a které jsou nejlépe zachovávány nejen účinnou politickou demokracií, ale závisí též na společném pojetí a dodržování lidských práv. Další integrující myšlenkou pro uzavření Úmluvy byla skutečnost stejného smýšlení, společného dědictví politických tradic, ideálů, svobody a právního státu těch vlád evropských států (členů Rady Evropy), které se na Úmluvě dohodly jako na prvním kroku ke kolektivnímu zaručení právě těch práv, jenž byly vyhlášeny Všeobecnou deklarací lidských práv²³.

Katalog lidských práv chráněných Úmluvou je obsažen jednak v její hlavě první a jednak v několika dodatkových protokolech²⁴, kterými byla Úmluva doplněna, přičemž jednotlivé články protokolů se považují za dodatkové články k Úmluvě a všechna ostatní ustanovení Úmluvy se provádějí v souladu s tím. Je tedy zřejmé, že Úmluva není rigidním pramenem práva, ale že reaguje na vývoj evropského společenství.

4. 1. K některým vybraným ustanovením Úmluvy

Předtím, než se budeme věnovat výčtu a stručné charakteristice jednotlivých práv a svobod chráněných Úmluvou, zmíníme několik ustanovení Úmluvy obecného charakteru, která mají rozhodující vliv při aplikaci Úmluvy, stanoví výslovně některá výkladová pravidla, a také se zastavíme nad některými ustanoveními řekněme legislativně technického rázu, jakými jsou např. územní působnost, proces ratifikace Úmluvy, její vypovězení apod.

Předně zmíníme článek 1 Úmluvy, jež je předsazen před hlavu první, a který se týká obecné povinnosti respektovat lidská práva jednotlivými tzv. Vysokými smluvními stranami Úmluvy, jež uvedeným ustanovením přiznávají *každému*, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I Úmluvy²⁵. Jediným měřítkem pro přiznání v Úmluvě uvedených práv a svobod je tedy pouze požadavek, aby ten, komu mají být práva a svobody přiznána, podléhal jurisdikci některému ze států, které Úmluvu ratifikovaly.

Navíc každý, komu jsou dle článku 1 Úmluvou chráněná práva a svobody přiznána, má právo - v případě, že dojde k jejich porušení - disponovat účinnými právními prostředky k nápravě před národním orgánem, a to i v případě, že se porušení dopustily osoby při plnění úřední povinnosti. Dodát lze též to, že takto vymezeným subjektům, jimž jsou práva a svobody přiznány, musí být jejich užívání zajištěno bez diskriminace (Čl. 14 Úmluvy - Zákaz diskriminace). Tato diskriminace nesmí být založena na jakýchkoli důvodech, které jsou Úmluvou vymezeny takto: *pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení*.

Úmluva obsahuje též řekněme *sebeomezující* ustanovení, která mají zabránit zneužití Úmluvy některou ze smluvních stran²⁶. Předně jde o zákaz zneužití práv (Čl. 17 Úmluvy),

²³ Nutno podotknout, že *ohledně předmětu ochrany odpovídají ustanovení Úmluvy a jejích dodatkových protokolů Paktu OSN o občanských a politických právech a překračují ji zejména v ochraně vlastnictví* (viz Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha 2001, s. 287, marg.1589).

²⁴ Jedná se zejména o protokoly, které novelizovaly samotný text Úmluvy (Protokoly č. 3, 5 a 8). Dále o protokoly, které jsou přílohou (alespoň tedy v případě českého znění) Úmluvy: Příloha 1 – „*Dodatkový protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*“, dále jen Dodatkový protokol, Příloha 3 – „*Protokol č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod přiznávající některá práva a svobody jiné než ty, které jsou již uvedeny v Úmluvě a v prvním dodatkovém protokolu k Úmluvě*“, dále jen Protokol č. 4, Příloha 4 – „*Protokol č. 6 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod týkající se zrušení trestu smrti*“, dále jen protokol č. 6, Příloha 5 – „*Protokol č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*“, dále jen Protokol č. 7.

²⁵ Samozřejmě ve znění dodatkových protokolů.

²⁶ Jde pravděpodobně o to, zabránit tvrdě pozitivistickému výkladu, který by ve své extrémní poloze mohl být v rozporu se smyslem a *duchem* Úmluvy, případně zabránit situacím, kdy by se Úmluva mohla stát nástrojem nikoliv ochrany lidských práv, ale jejich omezování či rušení.

kdy z výkladu Úmluvy nemůže být odvozeno jakékoliv právo, které by opravňovalo stát, skupinu nebo jednotlivce k vyvíjení činnosti nebo dopouštění se činů, které by byly zaměřeny *na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví*. V těch případech, kdy Úmluva výslovně připouští možnost omezení některých práv a svobod, nesmí být této možnosti využito (lépe snad zneužito) k jinému účelu než k tomu, pro který byla možnost omezení některých práv a svobod určena.

Situaci, kdy stát Úmluvy má ve svém vnitrostátním právním řádu (případně je smluvní stranou jiné mezinárodní úmluvy) zákony, jež obdobně jako Úmluva chrání lidská práva a základní svobody, řeší článek 53 Úmluvy nadepsaný *Ochrana zaručených lidských práv*. Jak vyplývá z textu tohoto ustanovení, jde zejména o případy, kdy katalog lidských práv a základních svobod chráněných zmíněnými vnitrostátními zákony (či jinými úmluvami) je širší než ten, uvedený v Úmluvě. Řešení tohoto stavu Úmluva upravuje tak, že jednotlivá ustanovení Úmluvy nebudou vykládána tak, jako by omezovala nebo rušila lidská práva a základní svobody, *kteřé mohou být uznány zákony každé Vysoké smluvní strany nebo každou jinou Úmluvou, již je stranou*.

Významným institutem Úmluvy je též možnost smluvních stran *odstoupit od závazků v případě ohrožení* (Čl. 15 Úmluvy). Pod termínem ohrožení míní Úmluva dva případy, buď válku anebo jakékoli jiné veřejné ohrožení státní existence. Pokud nastane některá z těchto hypotéz, může smluvní strana přijmout opatření, která povedou k odstoupení od závazků vyplývajících z Úmluvy, avšak pouze *v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace*. Další podmínkou, která omezuje přijetí uvedených opatření je požadavek, *že tato opatření nebudou neslučitelná s ostatními závazky podle mezinárodního práva*. Avšak, jak vyplývá z textu Úmluvy, resp. jejich dodatkových protokolů, není možnost odstoupení absolutní. Jak vyplývá z článku 3 Protokolu č. 6²⁷, je odstoupení od ustanovení tohoto protokolu výslovně zakázáno. Odstoupit nelze ani od článku 4²⁸ Protokolu č. 7. V této souvislosti je nutné uvést již jednou zmíněné výkladové pravidlo, jež je obsaženo ve všech dodatkových protokolech, a sice, že články v dodatkových protokolech obsažené jsou dodatkovými články k Úmluvě a všechna ustanovení Úmluvy se plní v souladu s tímto.

4.1.1. Další různá ustanovení

V Hlavě III Úmluvy (v textu Úmluvy je pod jejím označením nadpis *„Různá ustanovení“*) jsou obsažena ustanovení, která se týkají pravomocí některých orgánů Rady Evropy ve vztahu k Úmluvě. Jsou zde též vymezena pravidla pro postup týkající se přistoupení k Úmluvě (její podpis a ratifikace). Dále jsou zde uvedeny podmínky pro vypovězení Úmluvy, její územní působnost *etc.* Nutno podotknout, že obdobná ustanovení obsahují též dodatkové protokoly Úmluvy, a to zejména ta, jež se týkají územní působnosti, podpisu a ratifikace, speciálně jsou zde pak ustanovení upravující vztah protokolů k Úmluvě či vstup v platnost těchto protokolů.

K pravomocím, které dává Úmluva některým orgánům Rady Evropy, je v první řadě nutno uvést pravomoc generálního tajemníka Rady Evropy (Čl. 52 Úmluvy). Tato jej opravňuje požadovat po smluvních stranách Úmluvy vysvětlení ohledně způsobu, kterým vnitrostátní právo těchto smluvních stran zajišťuje účinné provádění všech ustanovení Úmluvy. Dále je v Úmluvě (Čl. 54 Úmluvy) řešen její vztah k Statutu Rady Evropy, zejména pak ve vztahu k pravomocím Výboru ministrů. Úmluva toliko konstatuje, *že nic v této Úmluvě nebrání pravomocem, které přiznal Výboru ministrů Statut Rady Evropy*.

Zvláštním institutem Úmluvy je též možnost *tzv. výhrad* (Čl. 57 Úmluvy), které může učinit každý stát buď při jejím podpisu, anebo při uložení své ratifikační listiny²⁹. Tuto

²⁷ Protokol týkající se zrušení trestu smrti.

²⁸ Upravující princip *ne bis in idem*.

²⁹ Ratifikační listiny jsou uloženy u Generálního tajemníka Rady Evropy (Čl. 59 odst. 1 Úmluvy), přičemž

výhradu může stát učinit ke kterémukoliv³⁰ ustanovení Úmluvy za předpokladu, že v době, kdy možnosti výhrady využívá, platí na území tohoto státu zákon, který není v souladu s ustanovením vůči němuž výhrada směřuje. Nutno podotknout, že výhrady toliko všeobecné povahy nejsou povoleny. V případě využití tohoto institutu musí být splněna též obligatorní podmínka - totiž, že výhrada musí obsahovat stručný popis příslušného (rozporného) zákona.

Pokud jsme uvedli, že při podpisu Úmluvy, resp. uložení ratifikačních listin je možné využít možnosti výhrady, je nutné zmínit úpravu těchto úkonů. V Úmluvě je tento postup vymezen v ustanovení článku 59 Úmluvy. Zde jsou jednak ustanovení již obsolentní, zejména to, které konstatuje, že Úmluva vstoupí v platnost po uložení deseti ratifikačních listin, případně to, jež založilo generálnímu tajemníkovi Rady Evropy povinnost oznámit všem členům Rady Evropy vstup Úmluvy v platnost (tedy v okamžiku uložení prvních deseti ratifikačních listin). Naposledy zmíněné ustanovení je však neúčinné jen částečně, jelikož zároveň ukládá generálnímu tajemníkovi Rady Evropy *pro futuro* povinnost informovat též o *uložení každé další ratifikační listiny, k němuž dojde později*. Jde totiž o to, že Úmluva je (opět *pro futuro*) otevřena k podpisu členům Rady Evropy, přičemž *pro každý stát, který Úmluvu podepsal a který ji bude ratifikovat později, vstoupí Úmluva v platnost ihned po uložení ratifikační listiny*.

Nutno podotknout, že dodatkové protokoly Úmluvy řeší otázky týkající se jejich podpisu, ratifikace a vstupu v platnost v principu obdobně, pouze z drobnými výjimkami, které jsou spíše technického rázu (odlišný počet uložených ratifikačních listin, odlišné lhůty apod.)³¹. Jednotlivým prvkem je však skutečnost, že tyto protokoly jsou otevřeny k podpisu pouze těm členům Rady Evropy, kteří podepsali Úmluvu. Tuto je nutno ratifikovat buď dříve než dodatkové protokoly anebo zároveň s nimi. Toliko spíše jen rámcově, co se týká dodatkových protokolů.

Úmluvu je samozřejmě možné též vypovědět. Způsob vypovězení je upraven v článku 58 Úmluvy. Předně - Úmluvu nelze vypovědět pokud nejsou současně naplněny dvě lhůty. Zaprvé musí uplynout doba pěti let, přičemž tato se počítá od data, kdy se ten, kdo smlouvu vypovídá stal její smluvní stranou. A zadruhé musí uplynout doba šesti měsíců od zaslání sdělení (vypovídající stranou) generálnímu tajemníkovi Rady Evropy³². Teprve po naplnění těchto lhůt lze Úmluvu vypovědět. Samotný akt vypovězení³³ však nemůže odstupující smluvní stranu zprostit závazků vyplývajících z Úmluvy před datem, k němuž se výpověď stává účinnou, a to v případech, kdy jde o jakékoli jednání, které by mohlo znamenat porušení těchto závazků a mohlo být způsobeno smluvní stranou, která Úmluvu vypovídá. Stranou Úmluvy přestává být též stát, který přestal být členem Rady Evropy, a to za týchž podmínek, které jsou stanoveny pro vypovězení Úmluvy. Nutno dodat, že Úmluvu lze za stejných podmínek vypovědět též v případě území, pro něž byla rozšířena.

Tímto jsme se dostali k okruhu otázek, které se dotýkají územní působnosti Úmluvy. Územní působnost je řešena článkem 56 Úmluvy. Zde je upravena možnost každého státu *při ratifikaci nebo kdykoli později prohlásit sdělením generálnímu tajemníkovi Rady Evropy, že Úmluva se bude ... vztahovat na všechna nebo kterékoli z území, za jejichž mezinárodní styky je odpovědná*³⁴. Počínaje třicátým dnem, který následuje po přijetí tohoto sdělení, se bude

---

počínaje Protokolem č. 6 (Čl. 9) se začíná objevovat termín „*depozitář*“.

³⁰ Stejně jako u možnosti odstoupení od závazků v případě ohrožení, není ani možnost výhrady absolutní. Jde opět o Protokol č. 6 týkající se zrušení trestu smrti, kdy podle ustanovení článku 4 tohoto protokolu není přípustná žádná výhrada podle článku 57 Úmluvy.

³¹ Např. pro vstup v platnost Protokolu č. 4 postačovalo uložení pouze pěti ratifikačních listin, Protokol č. 6 dokonce vstoupil v platnost první den měsíce, který následoval po dni, kdy pět členských států Rady Evropy vyjádřilo svůj souhlas být vázán tímto protokolem, přičemž tento souhlas byl vázán na podpis Protokolu a jeho následnou ratifikaci, přijetí či schválení etc.

³² Přičemž o této skutečnosti generální tajemník Rady Evropy informuje ostatní smluvní strany Úmluvy.

³³ Tzn. zaslání sdělení generálnímu tajemníkovi Rady Evropy.

³⁴ Každý stát, který učiní toto prohlášení, může kdykoli později prohlásit jménem jednoho nebo více území, kterých se prohlášení týká, že uznává pravomoc Evropského soudu pro lidská práva k tomu, aby přijímal

Úmluva vztahovat na jedno nebo více území ve sdělení uvedených, přičemž na těchto územích budou ustanovení Úmluvy prováděna s přihlédnutím k místním potřebám. Opět v principu obdobně je otázka místní působnosti řešena v dodatkových protokolech Úmluvy, kdy podle příslušných ustanovení platí právní fikce, že prohlášení dle těchto ustanovení učiněné se bude považovat za učiněné podle odstavce 1 článku 56 Úmluvy.³⁵

Toliko tedy (jistě ne vyčerpávajícím způsobem) k některým vybraným ustanovením Úmluvy. Dále se budeme věnovat enumerativnímu výčtu lidských práv a základních svobod přiznaných Úmluvou a jejími dodatkovými protokoly a jejich stručné charakteristice. Konečně v závěru textu pak instituci, která byla Úmluvou konstituována k řešení sporů ohledně lidských práv a základních svobod - Evropskému soudu pro lidská práva.

4. 2. Katalog lidských práv a základních svobod chráněných Úmluvou a jejími dodatkovými protokoly

4. 2. 1. Lidská práva a základní svobody - práva osobní povahy

V případě těchto práv stojí na prvním místě *právo na život* upravené článkem 2 Úmluvy, přičemž toto ustanovení je nutno vykládat ve znění Protokolu č. 7, který se týká zákazu trestu smrti. V článku 2 (odst. 1) Úmluvy je deklarována zákonná garance práva na život, původně zde byla upravena možnost zbavení života výkonem *soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest*. V témž článku (odst. 2) jsou taxativně uvedeny tři situace, kdy se zbavení života nebude považovat za rozporné z Úmluvou. Jde o zbavení života v případě nutné obrany, při provádění zákonného zatčení či zabránění útěku zákonně zadržené osoby, a konečně při akci (zákonně) směřující k potlačení nepokojů nebo vzpoury. *Zákaz trestu smrti* je upraven v Protokolu č. 6³⁶, tímto protokolem se trest smrti zrušuje, tedy nikdo nemůže být k takovému trestu odsouzen ani popraven (Čl. 1 Protokolu č. 6). Pouze v době války nebo bezprostřední hrozby války může stát trest smrti stanovit, a to pouze za činy v uvedených situacích spáchaných, pokud je tato možnost předvídána zákonem, přičemž příslušná ustanovení takového zákona stát sdělí generálnímu tajemníkovi Rady Evropy. Skutečnost, že od ustanovení Protokolu č. 6 nelze odstoupit ve smyslu článku 15 Úmluvy, ani nelze uplatnit výhradu ve smyslu článku 57 Úmluvy, jsme již uvedli v textu předchozím.

Dalším základním lidským právem chránícím osobní integritu je *zákaz mučení* upravený článkem 3 Úmluvy. Tento zákaz lze chápat jako absolutní, když - nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému ponižujícímu zacházení anebo trestu. Stejně tak podle článku 4 Úmluvy (*zákaz otroctví a nucené práce*) nesmí být nikdo držen v otroctví nebo nevolnictví a od nikoho nebude vyžadováno vykonávání nucených nebo povinných prací. V případě nucených a povinných prací však Úmluva připouští několik výjimek (Čl. 4 odst. 3 písm. a) – d) Úmluvy). Jde především o výkon prací během výkonu trestu³⁷ nebo během podmíněného propuštění z tohoto trestu. Dále o výkon vojenské služby, případně služby alternativní k této. Další výjimkou je služba vyžadovaná v případě nouze nebo pohromy, kdy je ohrožen život nebo blaho společnosti, poslední pak práce nebo služba, jež tvoří součást běžných občanských povinností.

Podle článku 5 Úmluvy má každý *právo na svobodu a osobní bezpečnost*, přičemž nikdo nesmí být zbaven svobody, krom případů Úmluvou předpokládaných a podmíněných tím, že se tak stane v souladu s řízením upraveným zákonem. Jde o případy zákonného

---

individuální stížnosti ve smyslu Čl. 34 Úmluvy.

³⁵ Pro doplnění snad jen dodáme, že v Protokolu č. 7 je (krom možnosti státu vymezit jedno či více území na než se bude protokol vztahovat) stanovena též povinnost určit rozsah, v jakém se tento stát zavazuje plnit ustanovení protokolu na tomto či těchto územích (Čl. 6 odst. 1 Protokolu č. 7).

³⁶ Podepsán ve Štrasburku 28. dubna 1983, v platnost vstoupil dnem 1. března 1985.

³⁷ Trestu ve smyslu článku 5 Úmluvy.

uvěznění po odsouzení příslušným soudem (Čl. 5 odst. 1 písm. a) Úmluvy), zákonného zatčení nebo jiného zbavení osobní svobody pokud se osoba buď nepodrobila soudnímu rozhodnutí anebo je to nutné k zaručení splnění takového rozhodnutí (Čl. 5 odst. 1 písm. b) Úmluvy), zákonného zatčení či jiného zbavení svobody za účelem předvedení před soud, zabránění ve spáchání trestného činu, případně zabránění v útěku po spáchání trestného činu (Čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy). Dále pak jde o případy zákonného zbavení svobody nezletilého pro účely výchovného dohledu anebo jeho předvedení před příslušný orgán (Čl. 5 odst. 1 písm. d) Úmluvy), zákonného držení duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků, anebo osob, kterým se má zabránit v šíření nakažlivé nemoci (Čl. 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy).

Konečně pak jde o případ zákonného zatčení (jiného zbavení osobní svobody) jednak osob, kterým má být zabráněno v nepovoleném vstupu na území, a jednak osob, proti kterým je vedeno řízení o vyhoštění nebo vyhnání (Čl. 5 odst. 1 písm. f) Úmluvy). Vyjmenovali jsme tedy možnosti zákonného zbavení osobní svobody - zákonné uvěznění, zatčení či jiné zákonné zbavení osobní svobody - předpokládané Úmluvou. Také další ustanovení článku 5 Úmluvy (zejména odstavce 2 – 5) upravují některá základní práva, jež lze označit za základní procesní práva, resp. práva, kterými je člověk chráněn vůči státní represii; k těmto se vrátíme níže v subkapitole, kde se tomuto tématu budeme věnovat speciálně.

Úmluva, resp. článek 1 (*Ochrana vlastnictví*) Dodatkového protokolu³⁸ chrání právo každé fyzické i právnické osoby pokojně užívat svůj majetek. Pouze v případě veřejného zájmu a za podmínek stanovených zákonem a obecnými zásadami mezinárodního práva lze osoby jejich majetku zbavit.³⁹

Svoboda pohybu je upravena článkem 2 Protokolu č. 4⁴⁰, kdy každý má právo svobody pohybu a svobody zvolit si místo pobytu na území toho státu, na němž se právoplatně zdržuje. Omezení výkonu tohoto práva je možné pouze zákonem, a to za předpokladu, že je to v demokratické společnosti nezbytné v zájmu národní či veřejné bezpečnosti, udržení veřejného pořádku, předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, případně v zájmu ochrany práv a svobod jiných. V určitých oblastech právo svobody pohybu a volby místa pobytu může *podléhat omezením stanoveným podle zákona a odůvodněným veřejným zájmům*.

V citovaném článku je též chráněno právo svobodně opustit kteroukoli zemi, a to i svou vlastní. S tím souvisí ustanovení článku 3 Protokolu č. 4, které *zakazuje vyhoštění státních občanů*. Na jedné straně tedy lze, při respektování autonomie vůle člověka, opustit svou vlastní zemi (tedy zemi svého státního občanství), na straně druhé však je státní moci zakázáno vyhoštění svých státních příslušníků; lhotejno zda individuálně či hromadně. Zároveň *nikdo nebude zbaven práva vstoupit na území státu, jehož je státním občanem*, přičemž v případě cizinců (Čl. 4 Protokolu č. 4) je zakázáno vyhoštění toliko hromadně.

Právo na respektování rodinného a soukromého života je zakotveno v článku 8 Úmluvy, jež přiznává každému právo na respektování jeho soukromého a rodinného života a též právo na respektování obydlí a korespondence. Upravena je zde i dispozice státních orgánů do výkonu těchto práv zasahovat. Takovýto zásah je možný pouze zákonným způsobem, a to za předpokladu, že jde o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro národní či veřejnou bezpečnost, pro hospodářský blahobyt země, v případech, kdy je nutné předcházet nepokojům a zločinnosti, chránit zdraví, morálku či práva a svobody jiných.

S právem na respektování rodinného a soukromého života úzce souvisí též *právo uzavřít manželství*, které je pod ochranou článku 12 Úmluvy. Toto právo je přiznáno mužům

³⁸ Podepsán v Paříži dne 20. března 1952, v platnost vstoupil dnem 18. května 1954.

³⁹ Úmluva tedy nepovažuje ochranu vlastnictví za absolutní, když nebrání jeho zákonnému omezení, a to v případech, kdy to jednotlivé státy považují za nezbytné pro úpravu užívání majetku v souladu s obecným zájmem a k zajištění placení daní a jiných poplatků či pokut.

⁴⁰ Podepsán ve Štrasburku 16. září 1963, v platnost vstoupil dnem 2. května 1968.

i ženám za předpokladu, že jsou věkem způsobilí manželství uzavřít. Takto vymezené subjekty pak mají právo manželství uzavřít a založit rodinu v souladu s příslušnými vnitrostátními zákony. Zmínit lze též v článku 5 Protokolu č. 7⁴¹ upravenou *rovnost mezi manželi*, která spočívá v rovných právech a povinnostech občanskoprávní povahy a ve vztazích ke svým dětem, a to při uzavírání manželství, během jeho trvání i při rozvodu. Toto ustanovení však nebrání přijmout vnitrostátní opatření nezbytná v zájmu dětí.

Posledním ustanovením, jež zmíníme v této pasáži je článek 9 Úmluvy, který se týká *svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*. Úmluva pod tato práva zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání či přesvědčení a svobodu kultu, tedy svobodu projevovat své náboženské vyznání či přesvědčení, a to buď sám anebo společně s jinými. Takovýmto projevováním se míní bohoslužba, vyučování, provádění náboženských úkonů a zachovávání obřadů, ať veřejně či soukromě. Omezení svobody projevovat náboženské vyznání a přesvědčení je možné opět pouze *secundum et intra legem* v těch případech, kdy jde o opatření nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví, morálky či ochrany práv a svobod jiných.

4. 2. 2. Základní politická práva

Předmětem ochrany Úmluvy jsou též základní práva, jež jsou běžně subsumována pod pojem politická práva⁴². Sem lze zahrnout například *svobodu projevu* chráněnou článkem 10 Úmluvy, který pod právo na svobodu projevu *zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice*. Takto pojatá svoboda projevu však nebrání státům v případě rozhlasových, televizních či filmových společností vyžadovat udělování licencí (povolení). Vzhledem k tomu, že výkon práva na svobodu projevu zahrnuje nejen povinnost, ale též odpovědnost, může podléhat formalitám, podmínkám, omezením či sankcím. I zde toliko zákonných a v demokratické společnosti nezbytných v zájmu národní či veřejné bezpečnosti, územní celistvosti, v případech prevence nepokojů či zločinnosti, v zájmu ochrany zdraví, morálky, pověsti nebo práv jiných, též při zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti moci soudní.

Svoboda shromažďování a sdružování je zakotvena v článku 11 Úmluvy a garantuje jak právo na svobodu pokojného shromažďování, tak i svobodu sdružovat se s jinými. Úmluva zde výslovně stanoví, že toto právo zahrnuje též práva zakládat odbory a vstupovat do nich. Možné omezení výkonu těchto práv je (sic nikoliv absolutně shodně) v principu upraveno obdobně jako v případě výkonu práva na svobodu projevu. V případě svobody shromažďování a sdružování, je významná (Úmluvou předpokládaná) možnost *uvalení zákonných omezení na výkon těchto práv příslušníky ozbrojených sil, policie a státní správy*. Také uvalení omezení na politickou činnost cizinců je možné, resp. jak vyplývá z článku 16 Úmluvy, takovému omezení nebrání nic, co je uvedeno v těch ustanoveních Úmluvy, jež upravují svobodu projevu, svobodu shromažďovací a sdružovací a zákaz diskriminace.

Pro samu podstatu demokratické společnosti není nepodstatné též právo *na svobodné volby* (Čl. 3 Dodatkového protokolu). Smluvní strany Úmluvy se tímto ustanovením zavázaly *konat v rozumných intervalech svobodné volby s tajným hlasováním za podmínek, které zajistí svobodné vyjádření názorů lidu při volbě zákonodárného sboru*.

Na závěr této pasáže lze zmínit ještě *právo na vzdělání* upravené článkem 2 Dodatkového protokolu. Toto právo je sice tradičně řazeno spíše do podmnožiny práv sociálních či kulturních, avšak drobná zmínka o tomto právu je zde (z možností nabízených rozsahem této práce) pravděpodobně nejvhodnější. Tedy, příslušné ustanovení Dodatkového protokolu stanoví, že právo na vzdělání nesmí být odepřeno nikomu. V případech, v nichž

⁴¹ Podepsán ve Štrasburku 22. listopadu 1984, v platnost vstoupil dnem 1. listopadu 1988.

⁴² Např. Hlava druhá, oddíl druhý, článek 17 - 23 Listiny základních práv a svobod, jež je součástí našeho ústavního pořádku ve smyslu ustanovení článku 3 Ústavy ČR.

stát vykonává jakékoli funkce v oblasti výchovy či výuky, je povinen *respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.*

4. 2. 3. Práva na soudní a jinou právní ochranu - základní principy trestního řízení

Nejprve se vrátíme k některým ustanovením již výše zmiňovaného článku 5 Úmluvy. Zde (odst. 2) je upravena povinnost seznámit neprodleně každého, kdo je zatčen, s důvody jeho zatčení a s každým obviněním proti němu; a to v jazyce, kterému zatčená osoba rozumí. Dále (odst. 3) je zde stanovena povinnost tuto osobu ihned předvést před soudce nebo jinou úřední osobu⁴³. Každý, kdo je zatčen nebo jinak (zákonně) zbaven svobody má *právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo být propuštěn během řízení*⁴⁴. Jako ochranu před nezákonným zatčením lze považovat právo dotčené osoby *podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné* (odst. 4), přičemž osoba zatčená či zadržená v rozporu s ustanoveními citovaného článku, má nárok na odškodnění.

Právo na spravedlivý proces je chráněno článkem 6 Úmluvy. V tomto ustanovení se zrcadlí hned několik základních právních principů. Jednak je to právo, aby o občanských právech nebo závazcích a o oprávněnosti trestního obvinění proti každému rozhodoval zákonem zřízený nezávislý a nestranný soud, a to spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě. Rozsudek soudu pak musí být vyhlášen veřejně, což nebrání možnému vyloučení tisku a veřejnosti (po dobu celého nebo části procesu) v případech předpokládaných Úmluvou⁴⁵. V uvedeném ustanovení je dále upraven nejen princip presumpce nevin, ale též rozsah *minimálních práv osoby obviněné z trestného činu.*

Jednak je to právo být neprodleně a podrobně seznámen s obviněním (jeho povahou a rozsahem), a to v jazyce, kterému obviněná osoba rozumí⁴⁶ (Čl. 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy). Dále je to právo na přiměřený čas a možnost k přípravě obhajoby (Čl. 6 odst. 3 písm. b) Úmluvy) a možnost obhajovat se buď sám nebo za pomoci obhájce, kterého si obviněný vybere sám. Případně mu (pokud to zájmy spravedlnosti vyžadují a obviněný nemá na vlastního obhájce prostředky) bude poskytnut obhájce bezplatně (Čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy). Obviněnému je též dáno právo vyslyšet (či v zastoupení nechat vyslyšet) svědky ve svůj prospěch i proti sobě. Přičemž v případě svědků ve svůj prospěch má též právo dosáhnout jejich předvolání, a to za podmínek stejných jako u svědků proti sobě (Čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy).

V ustanovení článku 7 Úmluvy (*Zákaz trestu bez zákona*) je ustaven princip *nulla poena sine lege*. Též je zde vyjádřen princip nepřipustnosti retroaktivity práva v případě ukládání trestů za spáchané trestné činy. Jde o to, že za spáchaný trestný čin nelze uložit trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době jeho spáchání. Stejně ustanovení připouští (resp. nebrání) souzení a potrestání osoby za taková jednání či opomenutí, která byla v době spáchání trestná podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy. Tato dispozice je v případě ochrany lidských práv a svobod velmi významnou. Umožňuje totiž zpětně potrestat taková jednání, jež byla spáchána v době bezpráví, nesvobody, a to mnohdy v souladu s psaným právem toho kterého státu, avšak v rozporu s obecnými právními zásadami uznávanými civilizovanými národy.

⁴³ Tato úřední osoba však musí být zmocněna zákonem k výkonu soudní pravomoci.

⁴⁴ Propuštění lze podmínit zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přelíčení.

⁴⁵ Jedná se o tyto: 1. v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti; 2. když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků; 3. v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmů spravedlnosti.

⁴⁶ Jestliže osoba nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví, má právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka (Čl. 6 odst. 3 písm. e) Úmluvy).

Princip *ne bis in idem* (právo nebýt souzen nebo trestán dvakrát) je upraven v článku 4 Protokolu č. 7, který však není na překážku použití tzv. mimořádných opravných prostředků, *jestliže nové nebo nově odhalené skutečnosti nebo podstatná vada v předešlém řízení mohly ovlivnit rozhodnutí ve věci*. Použití řádného opravného prostředku, tedy výkon práva na odvolání v trestních věcech, je upraveno v článku 2 téhož protokolu. Podle tohoto *každý, koho soud uzná vinným z trestného činu, má právo dát přezkoumat výrok o vině nebo trestu soudem vyššího stupně*. Úmluva dále pro výkon tohoto práva předpokládá zákonnou úpravu, jež stanoví nejen způsob výkonu, ale též důvody, pro něž může být vykonáno⁴⁷.

V kapitole 4. 2. 1. jsme zmínili v souvislosti s právem na svobodu a osobní bezpečnost institut tzv. zákonného uvěznění po odsouzení příslušným soudem. Úmluva však počítá i s možností nezákonného odsouzení⁴⁸, konkrétně s *odškodněním za nezákonné odsouzení* (Čl. 3 Protokolu č. 7). Pokud nově odhalené skutečnosti dokazují, že došlo k justičnímu omylu, a konečný rozsudek v trestní věci je proto později zrušen nebo je-li udělena milost, je osoba, na které byl podle takového rozsudku vykonán trest, odškodněna⁴⁹. K odškodnění však nedojde, pokud se prokáže, že k včasnému neodhalení neznámé skutečnosti došlo částečně nebo úplně vinou této osoby.

Pokud jsme hovořili o zákonném, resp. nezákonném uvěznění, lze závěrem této podkapitoly zmínit *zákaz uvěznění pro dluh* (Čl. 1 Protokolu č. 4), *kdy nikdo nemůže být zbaven osobní svobody pro neschopnost dostát smluvnímu závazku*.

4. 2. 4. Některá práva a svobody cizinců

Již v předchozím textu jsme se dvakrát dotkli práv a svobod přiznaných cizincům. Jednak to byl *zákaz kolektivního vyhoštění cizinců* zakotvený v článku 4 Protokolu č. 4, jednak možnost *omezení politické činnosti cizinců* ve smyslu ustanovení článku 16 Úmluvy. Pokud tedy příslušné ustanovení dodatkového protokolu k Úmluvě stanoví *zákaz kolektivního vyhoštění cizinců*, je tím samým *a contrario* řečeno, že individuální vyhoštění cizince přípustné je. Tomuto závěru svědčí též článek 1 Protokolu č. 7, jež upravuje *procesní záruky týkající se vyhoštění cizinců*.

Předně, možnost vyhoštění cizince, který má na území některého státu povolen pobyt, je možné pouze na základě výkonu rozhodnutí přijatého *secundum legem*, přičemž takovému cizinci musí být dána možnost uplatnit námitky proti svému vyhoštění, dát přezkoumat svůj případ a dát se pro tyto účely zastupovat před příslušným úřadem nebo před osobou či osobami tímto úřadem určenými. Pouze je-li vyhoštění cizince nutné v zájmu veřejného pořádku, případně je-li odůvodněno zájmem národní bezpečnosti, může být cizinec vyhoštěn před výkonem výše uvedených práv.

5. Evropský soud pro lidská práva

V původním textu Úmluvy byly zřízeny dvě nezávislé instituce pro dohled nad dodržováním chráněných lidských práv a základních svobod. Jednalo se o Evropskou komisi pro lidská práva (ustavena v roce 1954) a Evropský soudní dvůr pro lidská práva (ustaven v roce 1953).⁵⁰ Komise plnila zejména funkci prvotního posuzování přijatelnosti stížnosti a

⁴⁷ Úmluva z výkonu tohoto práva připouští tyto výjimky: 1. případy méně závažných trestných činů, které jako takové kvalifikuje zákon; 2. případy, kdy byla příslušná osoba souzena v prvním stupni nejvyšším soudem; 3. případy, kdy příslušná osoba byla uznána vinnou a odsouzena na základě odvolání proti osvobozujícímu rozsudku.

⁴⁸ Nikoliv s nezákonným zatčením či jiným omezením svobody.

⁴⁹ A to buď podle zákona nebo praxe platné v příslušném státu.

⁵⁰ <http://www.coe.int/cz/HRedusheet.asp?L=CZ>

Soudní dvůr vynášel rozsudky nad případy, které mu postoupila buď Komise⁵¹ anebo vlády členských států. Nad uplatňováním rozhodnutí Soudu dohlížel Výbor ministrů Rady Evropy, který navíc rozhodoval v případech, jež nebyly postoupeny Soudu a v nichž Komise shledala porušení práv. Stále narůstající počet podání, jejich náročnost a rostoucí počet členů Rady Evropy si vyžádal revizi tohoto systému. Nový Dodatkový protokol č. 11 k Úmluvě, který vstoupil v platnost 1. listopadu 1998, ustavuje jediný stálý soud – Evropský soud pro lidská práva.⁵² *Od vstupu 11. Dodatkového protokolu v platnost je Soudní dvůr jedinou instancí proti porušování Evropské úmluvy na ochranu lidských práv. Jednotlivci mají nyní k Soudnímu dvoru neomezený přístup. Úloha Komise je omezena na dohled nad prováděním jeho rozsudků.*⁵³

Evropský soud pro lidská práva (dále jen Soud) byl ustaven článkem 19 Úmluvy k zajištění plnění závazků přijatých smluvními stranami v Úmluvě a Protokolech k ní, Soud vykonává svoji činnost jako stálý úřad⁵⁴. Výlohy tohoto Soudu pak hradí Rada Evropy (Čl. 50 Úmluvy). Jeho pravomoc (Čl. 32 odst. 1 Úmluvy) se vztahuje na všechny věci, které se týkají výkladu a použití Úmluvy a dodatkových protokolů, které jsou Soudu předkládány podle ustanovení článku 33 (mezistátní případy), článku 34 (individuální stížnosti) a článku 47 (posudky). Soud též rozhoduje veškeré spory o pravomoc Soudu (Čl. 32 odst. 2 Úmluvy).

5. 1. Soudci Evropského soudu pro lidská práva

Článek 20 Úmluvy odvozuje počet soudců od počtu smluvních stran Úmluvy. Soudci jsou voleni Parlamentním shromážděním ze seznamu tří kandidátů předložených tou kterou smluvní stranou, a to většinou odevzdaných hlasů (Čl. 22 odst. 1 Úmluvy).⁵⁵ Samotný výkon soudce je podmíněn vysokým morálním charakterem. Soudce též musí splňovat podmínky, které jsou vyžadovány pro výkon vysokých soudních funkcí, případně (jako alternativa) musí být uznávanými právníky (Čl. 21 odst. 1 Úmluvy). Nutno dodat, že soudci v Soudu zasedají jako soukromé osoby (Čl. 21 odst. 2 Úmluvy).⁵⁶

Funkční období soudců, které je šestileté, řeší článek 23 Úmluvy. Soudci mohou být zvoleni i opakovaně, přičemž funkční období soudce končí dosažení věku 70 let. Z citovaného ustanovení je zřejmá snaha o to, aby v ideálním případě docházelo k obměně poloviny soudců každé tři roky⁵⁷. Proto před jakoukoliv další volbou, může Parlamentní shromáždění rozhodnout, že *funkční období jednoho nebo více soudců, kteří mají být zvoleni, bude mít jinou délku než šest let.*⁵⁸ Citovaný článek řeší též situaci soudce, který byl zvolen, aby nahradil soudce, jehož funkční období ještě neskončilo. Takovýto soudce vstupuje do funkčního období soudce, jehož nahrazuje. Řečeno slovy Úmluvy – *zastává funkci po zbytek období svého předchůdce.* S tímto úzce souvisí též pravidlo, že soudci, kterým skončilo

⁵¹ *Jednotlivcům byl právní postup od Komise k Soudnímu dvoru otevřen jen při stížnostech proti státu, jenž ratifikoval 9. dodatkový protokol. Jinak mohla Komise i členský stát, proti němuž stížnost směřuje nebo jehož státním příslušníkem je stěžovatel, vlastním jménem předložit tomuto Soudnímu dvoru individuální stížnost podanou proti takovému státu (původně ke Komisi).* Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha 2001, s. 288, marg. 1591.

⁵² <http://www.coe.int/cz/800Europenas.asp?L=CZ>

⁵³ Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. Praha 2001, tamtéž.

⁵⁴ Se sídlem ve Štrasburku.

⁵⁵ Stejný postup je použit i v případě doplňování Soudu a při obsazování příležitostně uvolněných míst (Čl. 22 odst. 2 Úmluvy).

⁵⁶ V průběhu funkčního období však nesmějí vykonávat činnost, jež by byla neslučitelná s jejich nezávislostí a nestranností, případně s požadavky Soudu jako stálého úřadu, přičemž o otázkách spjatých s těmito omezeními rozhoduje Soud (Čl. 21 odst. 3 Úmluvy).

⁵⁷ V případě prvních voleb soudců, určil generální tajemník Rady Evropy polovinu zvolených soudců, kterým skončilo funkční období uplynutím tříletého období, losem (Čl. 23 odst. 2 Úmluvy).

⁵⁸ Avšak nikoli více jak devět let a méně než tři roky. Dále je nutno dodat, že v těchto případech, pokud se jedná o více jak jedno funkční období, přidělují se tato funkční období opět losem generálního tajemníka, a to ihned po volbách.

funkční období⁵⁹, zastávají svou funkci až do doby, kdy jsou nahrazeni nově zvoleným soudcem. Avšak i poté, co byli takto nahrazeni, *pokračují v projednávání těch případů, které již posuzují.*

Úmluva upravuje i možnost odvolání soudce. O odvolání soudce s odkazem na článek 21 odst. 3 Úmluvy rozhoduje Soud. Zbavit soudce jeho úřadu je možné pouze tehdy, pokud ostatní soudci rozhodnou dvoutřetinovou většinou o tom, že příslušný soudce přestal splňovat požadované podmínky (Čl. 24 Úmluvy). Přičemž lze konstatovat, že v tomto případě se jedná zejména o podmínky požadované již zmíněným článkem 21 Úmluvy.

Soudci jsou při výkonu svých funkcí Úmluvou (Čl. 52) chráněni. Soudci totiž disponují během výkonu svých funkcí výsadami a imunitami, které jsou uvedeny v článku 40 Statutu Rady Evropy a v dohodách na základě tohoto článku uzavřených.

5. 2. Organizace Evropského soudu pro lidská práva

Byrokratické zázemí Soudu tvoří podle článku 25 kancelář⁶⁰ a referendáři, kteří Soudu pomáhají, přičemž úkoly a organizaci kanceláře Soudu upravuje jednací řád⁶¹ Soudu. Pokud pro popis organizace Soudu zvolíme jeho hierarchické uspořádání, můžeme uvést, že na vrcholu pomyslné pyramidy se nachází *Plénum Soudu*. Tento orgán volí ze svého středu předsedu a jednoho nebo dva místopředsedy, a to na tříleté období⁶² (Čl. 26 písm. a) Úmluvy. Plénum především však zřizuje na pevně stanovené období senáty (Čl. 26 písm. b) Úmluvy) a volí jejich předsedy⁶³ (Čl. 26 písm. c) Úmluvy. Další dvě kompetence Pléna Soudu jsme již zmínili v poznámkách pod čarou (č. 61 a 62), jedná se o pravomoc přijímat jednací řád Soudu a volbu vedoucího kanceláře Soudu a jeho zástupce, resp. dvou zástupců.

Dalšími organizačními články jsou pak Velký senát, senáty a výbory (viz Čl. 27 Úmluvy). K projednávání předložených případů zasedá Soud právě v těchto třech organizačních článcích. *Velký senát* je složen ze sedmnácti soudců, a to *ex officio* ze soudce zvoleného za dotčenou smluvní stranu, případně z osoby jím určené, dále zde zasedá předseda a místopředsedové Soudu, předsedové senátů a další soudcové vybraní podle jednacího řádu soudu. Citovaný článek 27 Úmluvy (odst. 3) též stanoví, kdo a za jakých okolností ve Velkém senátu zasedat nemůže. Jedná se konkrétně o soudce ze senátu, jež vydal rozsudek, který byl Velkému senátu předán ve smyslu ustanovení článku 43 Úmluvy.⁶⁴ K jednotlivým rozhodovacím mechanismům Velkého senátu a jeho kompetencím v rozhodování Soudu viz níže (kap. 5. 3. 3.).

Co se týká *senátů Soudu*, již jsme konstatovali, že tyto na pevně stanovené období zřizuje Plénum Soudu, které též volí jejich předsedy. Senáty jsou složeny ze sedmi soudců a stejně jako v případě Velkého senátu platí, že zde *ex officio* zasedá soudce zvolený za dotčenou smluvní stranu, případně osoba jím určená. Obecně lze konstatovat, že senáty rozhodují o převážné části případů, jež byly uznány přijatelnými. Senáty Soudu pak mají významnou pravomoc ve vztahům k *výborům Soudu*, když tyto na pevně stanovené období zřizují, přičemž v takto zřízených výborech zasedají tři soudci. Naopak výbory hrají rozhodující úlohu v případech přípravného řízení *sui generis*, konkrétně tehdy, když rozhodují (formou prohlášení) o nepřijatelnosti individuální stížnosti (Čl. 28).

⁵⁹ Dosažením věku 70 let, odvoláním podle článku 24 Úmluvy ...

⁶⁰ Vedoucího kanceláře a jeho zástupce volí Plénum Soudu (Čl. 26 písm. e) Úmluvy).

⁶¹ Jednací řád Soudu podle článku 26 písm. d) Úmluvy přijímá Plénum Soudu.

⁶² Předseda i místopředsedové mohou být zvoleni znovu.

⁶³ Také předsedové senátů Soudu mohou být voleni znovu.

⁶⁴ Toto omezení se však netýká předsedy dotčeného senátu a soudce, který v tomto senátu zasedal za dotčenou smluvní stranu.

5. 3. Způsoby rozhodování Evropského soudu pro lidská práva (pravomoci, kompetence a příslušnost jednotlivých organizačních článků Soudu)

Zkonstatovali jsme, že pravomoc Soudu (Čl. 32 Úmluvy) se týká výkladu a použití Úmluvy a dodatkových protokolů, které jsou Soudu předkládány buď jako mezistátní případy anebo jako individuální stížnosti. Soud také vydává posudky a rozhoduje veškeré spory o pravomoc Soudu. V případě *mezistátních případů* dává článek 33 Úmluvy každé smluvní straně dispozici k tomu, že *může oznámit Soudu každé údajné porušení ustanovení Úmluvy a Protokolů k ní jinou ... smluvní stranou*.

Individuální stížnosti soud přijímá ve smyslu ustanovení článku 34 Úmluvy *od každé fyzické osoby, nevládní organizace nebo skupiny jednotlivců považujících se za oběti v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a Protokoly k ní jednou z Vysokých smluvních stran, přičemž smluvní strany se zavazují, že nebudou nijak bránit účinnému výkonu tohoto práva*.

5. 3. 1. Posudky Evropského soudu pro lidská práva

Než se zmíníme o rozhodování Soudu v případech mezistátních a individuálních stížností, krátce nastíníme posudkovou činnost Soudu, která je ve vztahu k Úmluvě významnou zejména z hlediska interpretačního a výkladového. V článku 47 Úmluvy je upravena situace, kdy Soud vydává posudky (ohledně právních otázek týkajících se výkladu Úmluvy a dodatkových protokolů k ní) na žádost Výboru ministrů.⁶⁵

Vydávání posudků je plně v kompetenci Soudu, který podle článku 48 Úmluvy rozhoduje o tom, zda žádost o posudek podaná Výborem ministrů spadá do pravomoci Soudu vyplývající z citovaného ustanovení článku 47 Úmluvy. O rozhodnutí Výboru ministrů, zda požádá o posudek, je nutné hlasovat, přičemž se vyžaduje většina hlasů zástupců, kteří jsou oprávněni ve Výboru zasedat (Čl. 47 odst. 3 Úmluvy). V citovaném článku Úmluvy (odst. 2) jsou též vymezeny dva okruhy otázek, kterými se soud nesmí v posudcích zabývat. Jednak jde o otázky, jež se vztahují k obsahu či rozsahu práv a svobod uvedených v Hlavě I Úmluvy a v dodatkových protokolech k Úmluvě. A jednak jsou to otázky, které by Soud nebo Výbor ministrů mohly posuzovat v důsledku jakéhokoliv řízení, jež může být zahájeno v souladu s Úmluvou.

K formální stránce posudku lze odkázat na ustanovení článku 49 Úmluvy, který předně obsahuje pravidlo stanovící, že *Soud svůj posudek odůvodní* (odst. 1). V případě posudků existuje též možnost výhrady (odst. 2), kterou lze uplatnit v těch případech, kdy posudek nevyjadřuje zcela nebo částečně jednomyslný názor soudců. V takovéto situaci pak může příslušný soudce připojit k posudku svůj vlastní názor. Závěrem lze uvést, že takto vyhotovené posudky se zasílají žadateli, tedy Výborů ministrů (odst. 3).

5. 3. 2. Rozhodování o přijatelnosti a nepřijatelnosti stížností

Předně, výbory Soudu mohou (za podmínky, že tak bude učiněno jednomyslně) prohlásit individuální stížnost buď za nepřijatelnou anebo ji vyškrtnout ze svého seznamu případů, a to za předpokladu, že takovéto rozhodnutí lze učinit bez dalšího přezkoumání, přičemž takto učiněné rozhodnutí je konečné (Čl. 28 Úmluvy). Pokud jsme zmínili možnost prohlásit individuální stížnost za nepřijatelnou, je nutné uvést, jaké podmínky takováto stížnost musí splňovat.

---

⁶⁵ Nutno podotknout, že není povinností soudu takovéto žádosti vyhovět - viz věta Čl. 47 odst. 1 Úmluvy: „*Soud může ...*“.

Institut tzv. vyškrtnutí stížností je upraven v článku 37 Úmluvy. Tento článek (odst. 1) dává Soudu možnost rozhodnout o vyškrtnutí stížností ze svého seznamu případů v kterémkoliv stadiu řízení, za předpokladu, že okolnosti přivedou Soud k jednomu z těchto tří závěrů: Zaprvé (odst. 1 písm. a) – *stěžovatel netrvá na své stížnosti*, zadruhé (odst. 1 písm. b) – *věc již byla vyřešena* a zatřetí (odst. 1 písm. c) – *z jakéhokoliv jiného Soudem zjištěného důvodu již nadále není důvodné pokračovat v posuzování stížnosti*. Nutno podotknout, že v případě tvrdě pozitivistického výkladu tohoto ustanovení zde existuje pojistka, která stanoví, že v případech, kdy to vyžaduje dodržování lidských práv zaručených Úmluvou a dodatkovými protokoly, pokračuje Soud v posuzování stížnosti, a to přesto, že dospěl k některému ze tří uvedených závěrů. Za další pojistku lze považovat skutečnost, že Soud může rozhodnout o navrácení stížnosti do svého seznamu případů (odst. 2). O takovémto navrácení může rozhodnout pokud se domnívá, že okolnosti tento krok odůvodňují.

Podmínky přijatelnosti jsou upraveny článkem 35 Úmluvy. V odstavci prvním se konstatuje, že Soud se může zabývat věcí teprve v případě splnění dvou základních podmínek. Zaprvé musí být vyčerpány veškeré vnitrostátní opravné prostředky podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva⁶⁶. Zadruhé musí být naplněna šestiměsíční lhůta, jež se počítá ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí. Citovaný článek 35 Úmluvy je sice nadepsaný *podmínky přijatelnosti*, avšak tyto podmínky vymezuje spíše negativně, jelikož v převážné většině vyjmenovává takové individuální stížnosti, kterými se Soud nebude zabývat, které zamítne či prohlásí za nepřijatelné. V následujícím textu se pokusíme toto negativní vymezení obrátit. Na základě článku 35 Úmluvy (odst. 2) lze konstatovat, že soud se bude zabývat pouze takovými individuálními stížnostmi, které nebudou anonymní anebo nebudou v podstatě stejné jako stížnosti dříve projednávané Soudem, resp. předložené jinému mezinárodnímu vyšetřovacímu nebo smířcímu orgánu⁶⁷.

Aby individuální stížnost mohla být prohlášena za přijatelnou, nesmí ji soud pokládat za neslučitelnou s ustanoveními Úmluvy nebo dodatkových protokolů, za individuální stížnost zjevně nepodloženou, případně za individuální stížnost, která zneužívá samotné právo podat stížnost (Čl. 35 odst. 2 Úmluvy). Závěrem lze podotknout, že Soud zamítne každou stížnost, jež na základě nastíněných skutečností považuje za nepřijatelnou, což může učinit v kterémkoliv stadiu řízení (Čl. 35 odst. 2 Úmluvy).

Vrátíme-li se na začátek této kapitoly, kde jsme konstatovali pravomoc výborů Soudu rozhodnout o nepřijatelnosti individuální stížnosti, musíme dodat, že pokud výbor neprohlásí individuální stížnost za nepřijatelnou (případně ji nevyškrtne ze seznamu případů), postupuje se podle odstavce 1 článku 29 Úmluvy, kdy o přijatelnosti a ve věci individuální stížnosti rozhoduje senát. Též v případě mezistátních případů rozhoduje o jejich přijatelnosti a meritu senát (Čl. 29 odst. 2 Úmluvy). Každopádně obě tato rozhodnutí o přijatelnosti se přijímají odděleně (Čl. 29 odst. 3 Úmluvy).⁶⁸

5. 3. 3. Projednávání individuálních stížností a mezistátních případů

V úvodu této kapitoly se nejprve (jak slíbeno výše) vrátíme k Velkému senátu. Takovýto postup odůvodňuje zejména ustanovení článku 30 Úmluvy, který umožňuje senátu vzdát se pravomocí právě v prospěch Velkého senátu. A to buď tehdy, když případ, který projednává příslušný senát, vyvolává závažnou otázku, jež se týká výkladu Úmluvy či dodatkových protokolů k ní, anebo tehdy, pokud by se rozhodnutí senátu o otázce jím

⁶⁶ Což je možné vyložit tak, že není důležité, zda byly vyčerpány všechny opravné prostředky dané vnitrostátním právem, ale zda byly vyčerpány veškeré opravné prostředky ve smyslu všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva.

⁶⁷ V případě, že by se jednalo o individuální stížnosti v takto vymezeném smyslu slova stejné, Soud by se jimi zabýval pouze za předpokladu, že by obsahovaly nové a důležité skutečnosti.

⁶⁸ Za předpokladu, že Soud ve výjimečných případech nerozhodne jinak.

projednávané mohlo dostat do rozporu s již dříve Soudem vyneseným rozsudkem.⁶⁹ Na úvod jsme tedy zmínili spíše nestandardní způsob dalšího rozhodování o případech předkládaných Soudu. Dodat lze jen, že Velký senát své pravomoci v rozhodování o jednotlivých případech odvozuje od ustanovení článku 31 Úmluvy. Velký senát tak rozhoduje v případech, kdy se buď senát vzdal své pravomoci v jeho prospěch ve smyslu článku 30 Úmluvy anebo mu byl případ postoupen ve smyslu ustanovení článku 43 Úmluvy; a to jak ve stížnostech individuálních, tak v případech mezistátních. Nedílnou součástí kompetencí Velkého senátu je také posuzování stížností o posudky, které byly Soudu předloženy Výborem ministrů.

Z jednotlivých ustanovení, která upravují projednávání individuálních stížností či mezinárodních případů je zřejmé, že Soud upřednostňuje dosažení smírného urovnání. Obecně tedy platí, že pokud Soud uzná stížnost toliko za přijatelnou, pokračuje v jejím projednávání společně se zástupci stran, a to *za účelem zjištění skutečností*. Soud také může provádět šetření (je-li to zapotřebí) a v těchto šetřeních, resp. pro jejich *účinné provedení poskytnou zúčastněné státy všechny nezbytné prostředky* (Čl. 38 odst. 1 písm. a) Úmluvy).⁷⁰

Vrátíme-li se ke snaze Soudu dojít v projednávaných případech ke *smírnému urovnání*, lze uvést, že Soud v projednávaných případech hraje v tomto smyslu důležitou úlohu. Jde o to, že zúčastněným stranám poskytuje všestrannou pomoc, která má směřovat právě k dosažení smírného urovnání záležitosti, a to na základě dodržování lidských práv chráněných Úmluvou a dodatkovými protokoly (Čl. 38 odst. 1 písm. b) Úmluvy). Nutno dodat, že řízení o smírném urovnání je důvěrné (Čl. 38 odst. 2 Úmluvy).

Samotné slyšení před Soudem se v souladu s článkem 40 Úmluvy (odst.1) řídí zásadou veřejnosti.⁷¹ Druhý odstavec citovaného článku dále stanoví pravidlo, jež upravuje přístup k dokumentům tím, že označuje za veřejně přístupné dokumenty uložené u vedoucího kanceláře.⁷²

5. 3. 4. Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva

Soud o projednávaných případech rozhoduje formou rozsudků. Pokud jsme výše obecně konstatovali, že v rozhodující míře o případech uznaných za přijatelné rozhodují senáty, lze konstatovat, že se jedná zejména o rozsudky jednotlivých senátů Soudu. Ustanovení článku 42 Úmluvy tak konstatuje, že rozsudky senátu se stávají konečnými v souladu s ustanovením článku 44 odstavce 2 Úmluvy. Toto ustanovení pak podmiňuje *konečnost rozsudku senátu* s těmito skutečnostmi: a) strany prohlásí, že nebudou žádat o postoupení případu Velkému senátu; b) uplynutí tříměsíční lhůty ode dne vynesení rozsudku, pokud však nebylo požádáno o postoupení případu Velkému senátu; c) jakmile kolegium soudců Velkého senátu zamítne žádost, kterým mu byla věc postoupena.⁷³

Na základě uvedeného lze konstatovat, že jedním z rozhodujících předpokladů proto, aby byl rozsudek senátu konečným, je výslovné vzdání se možnosti opravného prostředku,

⁶⁹ Této možnosti může senát využít kdykoliv před vynesením rozsudku, avšak pouze za předpokladu, že proti tomu nic nenamítá žádná strana případu.

⁷⁰ Nejen pro zde uvedený postup (zjišťování skutečností, šetření Soudu) je též významné ustanovení článku 36 Úmluvy – *intervence třetí osoby*. Toto ustanovení dává možnost předsedovi Soudu vyzvat i *každou smluvní stranu, která není stranou v řízení, případně každou dotčenou osobu, která není stěžovatelem, aby předložily písemná vyjádření nebo se účastnily slyšení* (Čl. 36 odst. 1 Úmluvy). Citované ustanovení dává také právo předložit písemná vyjádření a účastnit se slyšení smluvní straně, jejíž státním příslušníkem je stěžovatel, a to ve všech případech, které jsou projednávány buď před senátem anebo před Velkým senátem (Čl. 36 odst. 2 Úmluvy).

⁷¹ Když však Soud z důvodu výjimečných okolností nerozhodne jinak.

⁷² Pokud předseda Soudu nerozhodne jinak.

⁷³ Nastane-li některá z uvedených skutečností, s nimiž je spojena konečnost rozsudku senátu, stává se tento konečným a v souladu s článkem 44 odstavec 3 se takovýto rozsudek zveřejní.

nevyhovění opravnému prostředku, resp. uplynutí lhůty po kterou je možné opravný prostředek uplatnit, přičemž subjektem, který v těchto případech hraje rozhodující (vlastně jedinečnou) úlohu je Velký senát. Je tedy možné učinit závěr o tom, že *postoupení případu Velkému senátu*, o které mohou strany případu požádat ve výjimečných případech, a to v tříměsíční lhůtě ode dne rozsudku senátu (Čl. 43 odst. 1 Úmluvy), lze považovat za řádný opravný prostředek v systému Úmluvy. V případě takto podané žádosti jsou pak dvě možnosti rozhodnutí, a to vyhovění či nevyhovění této. Pokud kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti vyhová⁷⁴ a porota žádost přijme, Velký senát o případu rozhoduje formou rozsudku (Čl. 43 odst. 3 Úmluvy), přičemž takovýto rozsudek je v souladu s ustanovením článku 44 Úmluvy (odst. 1) konečný⁷⁵. Pokud kolegium pěti soudců Velkého senátu žádosti nevyhoví, resp. žádost o postoupení zamítne, stává se (na základě již zmíněného ustanovení článku 44 odst. 2 písm. c) Úmluvy) konečným rozsudkem senátu.

Co do formy musejí být rozsudky a rozhodnutí o přijatelnosti a nepřijatelnosti stížnosti zdůvodněny (Čl. 45 odst. 1 Úmluvy). Také v případě těchto rozhodnutí a rozsudků je možná výhrada (Čl. 45 odst. 2 Úmluvy), jež je upravena prakticky totožně jako v případech posudků. Pokud se rozsudek stane konečným, stává se pro příslušné strany řízení též závazným, jak vyplývá z ustanovení článku 46 Úmluvy. Tímto ustanovením se totiž smluvní strany Úmluvy zavázaly, že se budou řídit konečným rozsudkem Soudu ve všech případech, jichž jsou stranami (Čl. 46 odst. 2 Úmluvy). V případě výkonu, resp. dohledu nad výkonem rozsudku se nabízí konstatování o tom, že kruh se uzavírá.

V úvodu této práce jsme totiž zmínili (kap. 3. 3.), že Výbor ministrů dohlíží na výkon rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, čímž hraje základní roli při podpoře tohoto bezprecedentního systému. Pro tuto skutečnost svědčí ustanovení odstavce 2 článku 46 Úmluvy, jež stanoví, že *konečný rozsudek Soudu se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon*.

Pro úplnost zmíníme snad ještě situaci, která se možná zdá být okrajová, avšak při vědomí různosti jednotlivých vnitrostátních právních řádů smluvních stran úmluvy nikoliv bezvýznamná. Jde o situace, kdy Soud sice zjistí porušení Úmluvy či dodatkových protokolů, ale vnitrostátní právo dotčené smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu. V takovéto situaci přizná Soud v případě potřeby poškozené straně toliko *spravedlivé zadostiučinění* (Čl. 41 Úmluvy).

6. Závěr

Tato práce neřešila možné výkladové spory, nehodnotila Úmluvu *de lege ferenda*, jednalo se spíše o popis *de lege lata*, popis jednak jednotlivých lidských práv a základních svobod a jejich institucionální a do jisté míry též procesní ochrany. Je nesporné, že v případě ochrany lidských práv a základních svobod je Úmluva nejvýznamnějším dokumentem, avšak nikoliv jediným. V ochraně těchto hodnot mají svou váhu i takové dokumenty jako je Evropská sociální charta, Evropská úmluva k zabránění mučení, Rámcová úmluva k ochraně národnostních menšin či instituce jako Evropská komise proti rasismu a nesnášenlivosti, opomenout nelze ani již zmiňovanou funkci Komisaře pro lidská práva.

Pokud bychom v úplném závěru měli *pro futuro* nastínit nějaký krátko- či střednědobý vývoj ve vztahu k ochraně lidských práv a základních svobod, lze se opřít o již zmiňovaný sedmibodový dokument současného Generálního tajemníka Rady Evropy Waltera Schwimmera, ve kterém je vytyčen plán činnosti na období 2001 – 2005, jež byl publikován pod názvem *Sedm cest pro budoucí akce*. Ochrana lidských práv se zrcadlí ve

⁷⁴ Což je podmíněno tím, že předmětný případ vyvolává závažnou otázku týkající se výkladu nebo použití Úmluvy a dodatkových protokolů, případně závažný problém obecného významu (Čl. 43 odst. 1 Úmluvy). Každopádně v obou případech zde musí být určitá míra závažnosti.

⁷⁵ I zde platí pravidlo, že konečný rozsudek se zveřejní.

všech sedmi bodech tohoto dokumentu, avšak nejvýznamnější je pravděpodobně bod druhý, který je nazván *Vybudování prostoty sdílených lidských práv v Evropě*. A právě závěr této práce bude tvořen několika citacemi z tohoto textu.

Zejména díky Evropské úmluvě o lidských právech je práce Rady Evropy ve prospěch lidských práv jednou z jejích nejznámějších politických aktivit. Tato její funkce bude posílena reformou Evropského soudu pro lidská práva a novou definicí mezinárodní odezvy na nové výzvy, které se v této oblasti neustále objevují.

Od základu budou revidovány cesty pro udržování chodu a financování Evropského soudu pro lidská práva. Tuto reformu činí nezbytnou řada faktorů - rostoucí přetížení kauzami, nové typy stížností a skutečnost, že Evropská unie přijala svoji vlastní Chartu základních práv. Pro Radu Evropy jako celek je životně důležité, aby tento soud zůstal efektivní. Jako součást tohoto procesu musí Výbor ministrů zajistit, že členské státy budou systematicky sladovat své zákony a procedury s rozsudky tohoto soudu.

... systém ochrany lidských práv zahrnuje rozsáhlou síť standardů a monitorovacích struktur, ale jeho dopad je potřeba zvýšit aktualizací pracovních metod, zvýšením jeho kapacity tak, aby obstála tváří v tvář výzvám rozšířeného členství, a zajištěním toho, že jeho práce a závěry (včetně vynucování rozsudků tohoto soudu) budou mít rychlé a adekvátní účinky.

Komisař Rady Evropy pro lidská práva by mohl hrát větší roli při podpoře národních programů a podněcování členských států k přijetí preventivních opatření nebo zlepšování jejich stávajících mechanismů.

Mezinárodní akce na ochranu a podporu lidských práv je třeba znovu promyslet a dát jim nové priority. Hlavními z těchto priorit jsou: boj proti závažnému a masivnímu porušování lidských práv, zrušení hrdelních trestů v době války - ze zákona a nejenom v praxi - a také v době míru a zákaz diskriminace v obecném smyslu uplatňováním Protokolu č. 12 k Evropské úmluvě o lidských právech. Další prioritou bude posílení programů legislativní spolupráce pro zajištění vlády práva, podporu legislativních reforem v členských státech, pro zabezpečení toho, že ochrana osobních údajů bude držet krok s nejmodernějšími technologiemi, a pro doplnění úmluvy o biomedicíně o specializované protokoly.⁷⁶

Sepsáno v Praze ve dnech 8. - 9. ledna 2006

Uvedená studie vznikla s přispěním grantu Ústavu práva a právní vědy.

Mgr. et Bc. Patrik Frk

Redakční výhrada:

Tato Studie neprošla jazykovou úpravou a konečnou gramatickou a stylistickou redakcí.

Autorská výhrada:

Uvedená Studie má povahu vědeckého literárního díla ve smyslu autorského zákona. Tuto Studii či její část nelze bez předchozího písemného souhlasu Ústavu práva a právní vědy a jejího autora jakkoliv reprodukovat, distribuovat či publikovat, případné citace této Studie s řádným uvedením pramene tím nejsou dotčeny.

---

⁷⁶ <http://www.coe.int/cz/SGbrochure.asp?L=CZ> (staženo dne 8. 10. 2002)

Použitá literatura a jiné prameny:

- ✓ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., ve znění pozdějších změn a doplňků.
- ✓ Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné. 1. vyd., reedice Praha: ASPI Publishing 2001
- ✓ <http://www.coe.int/cz/>
- ✓ <http://mezinarodni.juristic.cz/75521>
- ✓ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR ve znění pozdějších změn a doplňků
- ✓ Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků

